

Radmilo Marojević

РУССКО-СЕРБСКОХОРВАТСКИЙ УЧЕБНЫЙ СЛОВАРЬ
(leksikografska koncepcija)

UDK 801.3:808.2:808.61/62

Izvorni naučni članak. Primljen 1. 5. 1985.

U radu je izložena leksikografska koncepcija dvojezičnog rečnika namenjenog Jugoslovenima koji samostalno ili uz pomoć nastavnika uče ruski jezik, a i profesorima ruskog jezika u srpskohrvatskoj jezičkoj sredini. Autor je razradio sistem upotrebljavanja leksičkih jedinica pomoću uzajamnog upućivanja, koji doprinosi boljem usvajanju ruske leksike i sprečavanju srpskohrvatsko-ruske interferencije.

0.1. **Русско-сербскохорватский учебный словарь**, čiju leksikografsku koncepciju izlažemo, namenjen je učenicima srednjih škola, studentima viših škola i fakulteta nefilološkog smera i svima onima koji žele da samostalno ili uz pomoć nastavnika usvoje osnovni leksički fond savremenog ruskog jezika. Rečnik bi trebalo da posluži i profesorima ruskog jezika u pripremanju i izvođenju nastave.¹

0.2. Za osnovu rusko-srpskohrvatskog rečnika uzet je **Краткий толковый словарь русского языка (для иностранцев)**, u redakciji V. V. Rozanove. To je prvi rusko-ruski (толковый) rečnik za strance koji uče ruski jezik. Rečnik obuhvata oko 5000 reči, a rađen je na osnovu postojećih rečnika minimuma, rečnika frekvencije, Ožegovljevog rečnika, četvorotomnog Akademijinog Rečnika ruskog jezika i bogate građe kartoteke savremenog ruskog jezika Rečničkog sektora Lenjingradskog odeljenja Instituta za lingvistiku AN SSSR-a. Rečnikom je obuhvaćena leksika savremenog ruskog jezika koja se najčešće upotrebljava, i koja je najaktuelnija, u obimu koji omogućava komuniciranje u zvaničnim i svakodnevnim situacijama, razumevanje tekstova srednje težine u novinama, časopisima i iz beletristike, razumevanje radio-emisija i televizijskih emisija i sl. Osnovni kriterijumi na osnovu kojih su uključivane reči u rečnik jesu: a) frekventnost, tj. koliko se često reč upotrebljava u savremenom jeziku; b) aktuelnost pojma koji reč izražava; c) semantička valentnost reči, tj. njena sposobnost da ulaze u spojeve s drugim rečima; d) tvorbeni potencijal reči, tj. mogućnost tvorbe novih reči od date reči. Rečnik sadrži ne samo najčešće i najaktuelnije reči nego i najčešća i najaktuelnija značenja reči, zatim i frazeologizme i druge ustaljene spojeve reči koji se danas najčešće upotrebljavaju. Značenja reči ilustriraju se karakterističnim primerima njihove upotrebe (u sintagmi ili rečenici), koji pokazuju karakteristično leksičko okruženje ili tipičnu gramatičku konstrukciju i, koliko je bilo moguće, stvarno funkcionisanje reči u govornom ili pisanom jeziku.²

¹ P. Мароевич, М. Мароевич, В. О. Можаяева, **Русско-сербскохорватский учебный словарь / Основни руско-српскохрватски речник (приручник за ученике, студенте и наставнике)**, редактор српскохрватске части Р. Мароевич, Москва, «Русский язык» — Белград, «Просвета», 1985, 296 с., ил.

² Академия наук СССР, Институт русского языка, **Краткий толковый словарь русского языка (для иностранцев)**, под редакцией В. В. Розановой, Москва, «Русский язык», 1978.

Rečnik u redakciji V. V. Rozanove uzet je kao osnova za niz dvojezičnih rečnika i služiće kao leksička baza udžbenika ruskog jezika za odrasle.³

1. **Русско-сербскохорватский учебный словарь** sadrži, uz neznatnu korekciju, vokabular rečnika u redakciji V. V. Rozanove. Za razliku od rečnika-osnove, naš rečnik daje posebne odrednice za glagole svršenog i nesvršenog vida (s ukazivanjem na glagol drugog vida), glagolske imenice, imena ženskih lica prema profesiji, odnosno prideve, redne brojeve, priloge izvedene od prideva, glagole s postfiksom |ся|. U izvesnim slučajevima podela reči na značenja je menjana u skladu sa specifičnošću dvojezičnog rečnika.

2. S ciljem isticanja različite leksičke spojivosti i sintaksičkih veza ruskih reči i njihovih ekvivalenata u srpskohrvatskom jeziku, kao i različitosti njihovih semantičkih polja, u našem rečniku je proširivan ili sužavan broj ilustrativnih primera, ili su menjani spojevi reči kako bi se razlike između dva jezika bolje istakle. Tako, na primer, dok se reč **мысль** u rečniku V. V. Rozanove ilustruje sa dva primera (**Интересная мысль**, **Кратко выразить свою мысль**), Rusko-srpskohrvatski rečnik je daje na sledeći način:

мысль||ь, -и ж мисао, идеја, замисао, помисао; **интересная** ~ь занимљива идеја; **кратко выразить свою** ~ь сажето изнети своју мисао; **одна** ~ь **об этом меня тревожит** сама помисао на то ме узбуђује ◇ **образ** ~ей начин мишљења

3. Na isti način kao i rečnik u redakciji V. V. Rozanove naš rečnik upućuje na oblike reči i na njihovu gramatičku upotrebu. Rekcija se daje potpunije ukoliko se ruska reč i srpskohrvatski ekvivalent u tom pogledu razlikuju:

лгать, лгу, лжешь, лгут, прошл. лгал, лгала, лгал|о, -и несврш. кому и без обј. лагати кога; ~ товарищу лагати друга; не верьте ему, он лжёт не верујте му, он лаже (сврш. **солгать**)⁴

Rekcija srpskohrvatskog glagola daje se samo kad je različita; kad je rekcija ruskog i srpskohrvatskog glagola ista, navodi se samo rekcija ruskog glagola.

4. Semantičko polje (ili semantička polja) reči u jednom jeziku ne može se (ne mogu se) uvek adekvatno izraziti leksičkim sredstvima drugog jezika. Imajući to na umu, kao i probleme vezane za međujezičku homonimiju, za paronimiju i polisemiju za moguću interferenciju maternjeg srpskohrvatskog jezika, mi smo razradili sistem upoređivanja leksičkih jedinica i primenili ga kao redaktor rečnika. Oznaka *up.* («uporedi») u Osnovnom rusko-srpskohrvatskom rečniku daje se u sledećim slučajevima:

³ Г. А. Мартынова, **Учебные словари для иностранцев в издательстве «Русский язык»**. — У. књ.: Актуальные проблемы учебной лексикографии, сост. В. А. Редькин, Москва, «Русский язык», 1977, стр. 304—305. U međuvremenu su objavljeni i rečnici: Н. Р. Буравцева, **Русско-чешский учебный словарь**, Москва, 1982; М. В. Всеволодова, Е. С. Курбатова, **Русско-польский учебный словарь**, Москва-Варшава, 1983; З. Секанинова и др., **Русско-словацкий учебный словарь**, Москва-Братислава, 1984; З. Гочева, В. Б. Еленска, **Русско-болгарский учебный словарь**, Москва-София, 1984.

⁴ Srpskohrvatski deo rečnika daje se u ekavskoj verziji s leksičkim i gramatičkim normama koje su za nju karakteristične; zato se, na primer, ne daje rekcija glagola *лагати коме, него само лагати кога*, како би се istakla razlika između ruskog i srpskohrvatskog jezika i sprečila srpskohrvatsko-ruska interferencija.

4.1. Ako ruskim rečima koje nisu sinonimi odgovara isti srpskohrvatski ekvivalent:

председáтел||ь, -я м председник (уп. **президент**) <...>

президент, -а м председник (републике или високе научне установе; уп. **председáтель**) <...>

яблок||о, -а, мн. -и, яблок с јабука (плод; уп. **яблоня**) <...>

яблон||я, -и, мн. -и, яблонь ж јабука (воћка; уп. **яблоко**) <...>

4.2. Ako ruskim rečima koje imaju isto značenje, ali različitu gramatičku upotrebu ili stilsku vrednost, odgovara isti srpskohrvatski ekvivalent:

имé||ть, -ю, -ешь, -ют неврш. кого, что 1. имати (често у инф.; уп. **быть 2** и **нет 2**); ~ **ть большúю библиотéку** имати велику библиотеку; **не ~ ть детéй** немати деце; **хорошó ~ ть много друзéй** лепо је имати много пријатеља; **нужно ~ ть óпыт** треба имати искуства <...>

быть <...> 2. у кого имати (у личном обл.; уп. **иметь 1** и **нет 2**); у **меня есть эта кнiга** ја имам ову књигу; у **них были дéти** имали су децу; у **них не было детéй** нису имали деце; у **тебя будет время подúмать** имаћеш времена да размислиш; у **нас не будет времени на это** нећемо имати времена за то; **есть билéты?** има ли карата? <...>

нет <...> 2. у предикат. функц. кого, чего у кого немам (немаш. . .) кога, шта или чега (уп. **быть 2** и **иметь 1**); у **меня нет этой кнiги** ја немам ту књигу; у **него нет свободного времени** он нема слободног времена; у **них нет детéй** они немају деце <...>

4.3. U slučajevima kad se ruska reč i njen srpskohrvatski ekvivalent ne podudaraju u celom obimu svog značenja ili svojih značenja:

гром, -а м грмљавина, гром (уп. **мóлния 2**); ~ **гремiт** грми; **раздáлся ~** загрмело је

мóлни||я, -и ж 1. муња; **сверкнула ~ я** севнула је муња 2. гром (уп. **гром**); ~ **я удáрила в дéрево** гром је ударио у дрво <...>

Prirodna pojava (naglo električno pražnjenje u atmosferi ili između vazduha i zemlje) u ruskom jeziku vezuje se za svetlosni efekat (**молния**), a u srpskohrvatskom — za zvučni efekat (**гром**). To важи за savremeni književni jezik; u dijalektima ruskog i srpskohrvatskog jezika sreće se i drugačiji odnos. Dosadašnji dvojezički rečnici ruskog i srpskohrvatskog jezika ne ističu tu razliku.⁵

⁵ To su sledeći rečnici: Д. П. Буровић, *Речник руско-српскохрватски са граматиком руског језика*, 2. изд., Београд, 1946; М. С. Московљевић, *Речник руског и српскохрватског језика* (1. *Руско-српскохрватски речник с кратким прегледом руске граматике*; 2. *Српскохрватско-руски речник*), Београд 1963; Р. Ф. Полјанец, С. М. Мадатова-Полјанец, *Руско-хрватски рјечник*, 3. изд., Загреб, 1973; С. Ивановић, Ј. Петрановић, *Руско-српскохрватски речник*, 4. изд., Москва, 1976; И. И. Толстој, *Српскохрватско-руски речник*, 4. изд., Москва, 1976; В. П. Гудков, *Цепни српскохрватско-руски речник*, 2. изд., Москва, 1970. Сви наведени речници као еквиваленте дају: *молния* — *муња* и *гром* — *гром*. Московљевић у руско-српскохрватском делу свог речника даје два значења природне појаве *гром* (1. *грмљавина*, *грмљавина*; 2. *гром*, *муња*), Толстој и Гудков поред: *гром* — *гром*, наводе као еквиваленте и: *грмљавина* — *гром*.

губ||а, -ы, мн. губы, губ, -ам ж усна (ул. рот); **вёрхняя, нижняя** ~ **а** горња, доња усна; **красить губы** карминисати усне, карминисати се; **поцеловать в губы** пољубити у уста

рот, рта, лок. о рте, во рту м уста (ул. губа); **положить конфету в** ~ ставити бомбону у уста; **горький вкус во рту** горак укус у устима; **дышать ртом** дишати на уста

Srpskohrvatska reč *usta*, a i ruski arhaizam *уста*, šira je po značenju od ruske reči *рот*, tj. obuhvata 'губы' i 'рот'. Ekvivalenat srpskohrvatske reči *usta* u sintagmama tipa »karminisati usta«, »poljubiti u usta« može biti samo *губа* u obliku plurala (u tom značenju ne može se upotrebiti imenica *рот*). Ni o toj razlici ne može se ništa saznati u navedenim rusko-srpskohrvatskim i srpskohrvatsko-ruskim rečnicima.

4.4. Kod paronima, kao na primer:

единый <...> 1. јединствен (ул. едѣнственнѣй) <...>

единственный <...> једини (ул. едѣный) <...>

простор <...> пространство (ул. прострѣнство) <...>

пространство <...> простор (ул. простор) <...>

4.5. Kod tzv. међујежиčkih homonima (oznaka »ур.« даје се овде на крају одреднице):

пушка <...> топ; **стрелять из** ~ и пуцати из топа (ул. ружьѣ)

ружьѣ <...> пушка; **стрелять из** ~ ѣ пуцати из пушке (ул. пушка)

ягод||а, -ы ж јагодаст плод (*јагода, малина, трешња, зрно грождѣ* и сл.; ул. *фрукты*); **спелые** ~ **ы клубники** зреле јагоде; **собирать в лесу** ~ **ы** брати у шуми јагоде, малине, боровнице и сл.; **варенье из ягод** слатко од јагодастог воћа (ул. *земляника* и *клубника*)

клубник||а, -и нема мн. ж (баштенске) јагоде (ул. *земляника*); **выращивать** ~ **у** гајити јагоде; **варенье из** ~ **и** слатко од (баштенских) јагода (ул. *ягода*)

земляник||а, -и нема мн. ж шумске јагоде (ул. *клубника* и *ягода*)⁶

4.6. Ako ruskom glagolskom paru povratan-nepovratan u srpskohrvatskom odgovara jedan glagol:

начать <...> почети (ул. *начаться*) ...

начаться <...> почети (ул. *начать*) ...

⁶ Da oblik jednine u ruskom jeziku (*клубника, земляника*) odgovara po značenju obliku množine u srpskohrvatskom (*баштенске јагоде, шумске јагоде*) navode u svojim rečnicima Tolstoj i Gudkov. U svim rusko-srpskohrvatskim rečnicima (vidi prethodnu napomenu) pogrešno se kao srpskohrvatski ekvivalenat navodi (samo) oblik jednine. Singularni oblik u oba jezika je u značenju 'vrsta biljke'.

4.7. Ako različitim ruskim glagolima u srpskohrvatskom odgovara glagolski par povratan-nepovratan:

будить <...> кого будити (уп. **просыпаться**) <...>
просыпаться <...> будити се (уп. **будить**) <...>

4.8. Ako različitim ruskim glagolima u srpskohrvatskom odgovara glagolski par svršeni-nesvršeni:

состояться <...> одржати се (уп. **проводиться**) <...>
проводиться <...> одржавати се (уп. **состояться**) <...>

4.9. Ruski glagoli kretanja objašnjavaju se na sledeći način:

идти <...> 1. ићи (пешке, у једном правцу; уп. **ехать 1** и **ходить 1**) <...>
ехать <...> 1. путовати, возити се, ићи (превозним средством, у једном правцу; уп. **идти 1** и **ездить**) <...>
ходить <...> 1. ићи (пешке, више пута или у разним правцима; уп. **ездить** и **идти 1—3**) <...>
ездить <...> путовати, возити се, ићи (превозним средством, више пута или у разним правцима; уп. **ходить** и **ехать**) <...>

4.10. Neodređene imeničke zamenice, zamenički pridevi i zamenički prilozi s postfiksima |**-то**| i **-нибудь** међусобно се упоређују и у заградѝ се даје објашњење:

кто-нибудь <...> неко, когод (од могућих; уп. **кто-то**) <...>
кто-то <...> неко (не знам ко; уп. **кто-нибудь**) <...>

Kao što se iz navedenih primera vidi, u nekim slučajevima pored upoređivanja različitih leksičkih jedinica bilo je neophodno opisno ukazati na značenje i upotrebu reči.

5. Oznaka *v.* («*vidi*») ukazuje na sinonim ili reč koja se može upotrebiti u istom kontekstu s neznatnom razlikom u značenju:

воровать <...> красти <...> (*v.* **красть**)

6. Oznaka *supr.* («*suprotno*») ukazuje na antonim (s neznatnim korekcijama oznaka je preuzeta iz rečnika u redakciji V. V. Rozanove):

густой <...> 1. густ; <...> (*супр.* **редкий 1**); 2. густ; <...> (*супр.* **жидкий 2**)

7. Završavajući opis leksikografske koncepcije *Osnovnog rusko-srpsko-hrvatskog rečnika*, namenjenog učenicima, studentima i nastavnicima, isti-

čemo da smo želeli, prvo, da informišemo profesore i nastavnike ruskog jezika da je rečnik tog tipa izašao i, drugo, da se pokrene naučna i stručna rasprava o principima izrade školskog (pedagoškog) rečnika stranog jezika u srpskohrvatskoj sredini.

РУССКО-СЕРБСКОХОРВАТСКИЙ УЧЕБНЫЙ СЛОВАРЬ
(проспект)

Резюме

В статье изложена лексикографическая концепция двуязычного словаря, предназначенного для югославов, изучающих русский язык, а также для преподавателей русского языка в сербскохорватской языковой среде. Автором разработана и использованная в словаре система сравнения лексических единиц с помощью взаимных отсылок, которая способствует лучшему усвоению русской лексики и предупреждению сербскохорватско-русской интерференции.